

Normal Gelişim Gösteren Çocuk Annelerinin Kaynaştırma Uygulamasına İlişkin Görüşleri

Nuray Öncül*

E. Sema Batu**

Anadolu Üniversitesi

Özet

Bu araştırmanın amacı, Eskişehir ilinde kaynaştırma uygulamasının yapıldığı bir ilköğretim okulunda normal gelişim gösteren çocuk annelerinin kaynaştırma uygulamasına ilişkin görüşlerini belirlemektir. Araştırma kapsamında gönüllü olarak katılan sekiz normal gelişim gösteren çocuk annesinin görüşleri alınmıştır. Araştırma, nitel yaklaşımla gerçekleştirilmiş, bu amaçla nitel veri toplama tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış, daha sonra veriler tümevarım yoluyla analiz edilmiştir.

Araştırmaya katılan annelerin tamamı (sekiz anne) okulun 8-E sınıfında okuyan öğrencilerin anneleridir. Bulgular, normal gelişim gösteren çocuk annelerinin kaynaştırma uygulamasına ilişkin tutumlarının olumlu olduğunu, ancak kaynaştırma uygulaması ile ilgili bilgilerinin yeterli olmadığını göstermiştir. Ayrıca, okul-veli işbirliğinin neredeyse olmadığı ortaya çıkmıştır. Katılımcılar kaynaştırma uygulamasının varlığından ancak kaynaştırma sınıfına devam eden çocuklarının aracılığıyla haberlerinin olduğunu belirtmişlerdir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular normal gelişim gösteren çocuk annelerine ve aynı zamanda babalarına yönelik bazı önerilerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. En önemli öneri, kaynaştırma uygulaması konusunda normal gelişim gösteren çocuk velilerinin bilgilendirilmesi için etkinlikler gerçekleştirilmesidir. Ayrıca normal gelişim gösteren çocuk velileri ile kaynaştırma öğrencisinin velilerini bir araya getirecek programların yapılması da önemli bir öneri olarak sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Kaynaştırma uygulaması, annelerin görüşleri, yarı-yapılandırılmış görüşme

Abstract

The purpose of the present study was to analyze the opinions of regular education students' mothers in a primary school toward inclusion in Eskişehir. The opinions of eight volunteer mothers were gathered. All mothers were the mothers of children who were attending to an eighth grade in a primary school. Moving with

* Öğr. Gör., Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü.

** Yrd. Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Engelliler Araştırma Enstitüsü.

the purpose of the study, semi-structured interviews were conducted with the participants, and the data were analyzed using inductive analysis.

Results of the study revealed that, the opinions of regular education students' mothers were positive but, their knowledge about inclusion was not sufficient. It can also be said that school-parent cooperation was not sufficient either. Mothers also mentioned that they heard about the inclusion implementation from their children but nobody else from the school.

There were also some recommendations for other regular education students' parents. One of the major suggestions was some informing seminars for the regular education students' parents about inclusion and students with special needs. Another suggestion was meetings for the parents of both regular education and inclusion students.

Key Words: *Inclusion implementation, mothers' opinions, semi-structured interviews*

Normal Gelişim Gösteren Çocuk Annelerinin Kaynaştırma Uygulamasına İlişkin Görüşleri

Son yıllarda özel eğitimle ilgili yasal düzenlemenin etkisi ve yapılan kaynaştırma yerleştirmelerinin artması ile kaynaştırma uygulamasına verilen önemin de arttığı görülmektedir. Önceleri özel eğitime gereksinim duyan bireyleri özel eğitim sınıfı ya da özel okullara yerleştirmek savunulurken, daha sonra bu uygulamanın bireyin sosyalleşmesini engellediği ve topluma uyumunu zorlaştırdığı fark edilmiştir. Özel gereksinimli bireylerin okul öncesi dönemden başlayarak normal gelişim gösteren çocuklarla bir arada olmalarının, bu çocukların daha ileri yaşlarda özel gereksinimli çocukların topluma uyumunu kolaylaştıracağı ve sosyalleşmelerini arttıracığı ifade edilmektedir (Metin, 1997).

“Kaynaştırma, gerektiğinde sınıf öğretmenine ve/veya engelli öğrenciye destek özel eğitim hizmetleri sağlanması koşulu ile, özürli öğrencinin genel eğitim ortamlarında eğitilmesidir” (Kırcaali-İftar, 1992). Kaynaştırma uygun koşullarda gerçekleştirilirse özürli öğrencilerin rahatlıkla yerleştirilebileceği ve gereksinimlerinin karşılanabileceği bir yerleştirme biçimi olarak düşünülebilir.

Kaynaştırma uygulaması ile ilgili öğretmenlerle, özel gereksinimli çocuk anne-babalarıyla, okul yöneticileriyle yapılan araştırmalara rastlanmasına rağmen, normal gelişim gösteren çocuk anne-babalarıyla yapılan araştırmaların oldukça sınırlı olduğu görülmüştür.

Alanyazın incelendiğinde; Küçüker ve Kanık-Richterin (1992) normal gelişim gösteren çocuğa sahip anne-babaların özürli çocuklara yönelik tutumları belirlemek amacıyla yapılan araştırmada “Anne-Baba Tutum Ölçeği” uygulanmıştır. Normal gelişim gösteren çocuğa sahip anne-babalarla özel gereksinimli çocuklara yönelik tutumları arasında fark olup olmadığına bakılmış ve anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Annelerle-babaların tutum puanları yaş, eğitim düzeyi, meslek, çocuk sayısı ve yakın akrabalar arasında ya da yakın bir çevrede özel gereksinimli bir tanıdığı olup olmaması değişkenleri açısından fark olup olmadığına bakılmış ve bu değişkenlere göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Yapılan analizlere bakıldığında, belirtilen değişkenlerden tutum puanlarının sadece yaşa göre farklılaştığı, diğer değişkenlere göre farklılaşmadığı gözlenmiştir. Yaşa göre bakıldığında, yaşları 36-50 arasında olan anne-babaların tutum puanları ortalaması ile yaşları 51 ve üstü olan anne-babaların tutum puanları ortalaması arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Gottlieb ve Leyser (1996) özel gereksinimli öğrencinin bulunduğu normal sınıflarda, normal gelişim gösteren öğrencilerin anne-babalarının kaynaştırmaya ilişkin tutumlarını 10 yıl arayla iki kez değerlendirmişlerdir. Her ikisinde de ailesinde özürli birey bulunan anne-babaların tutumları ile ailesinde özel gereksinimli birey bulunmayan anne-babaların tutumları karşılaştırılmıştır. Araştırmanın önemli bir bulgusu, ailesinde özel gereksinimli birey bulunan ailelerin ikinci değerlendirmede olumlu tutumlar sergilemesidir. Ailesinde özel gereksinimli birey

bulunmayan ailelerin tutumlarında ise değişiklik bulunmamıştır.

Baykoç-Dönmez, Aslan ve Avcı (1997) yaptıkları bir çalışmada kaynaştırma uygulamasında yer alan ya da almayan normal gelişim gösteren öğrencilerin ve anne-babalarının, kaynaştırma, özürli bireyler ve onların eğitimlerine yönelik duygu ve düşüncelerini saptamak amacıyla öğrencilere ve anne-babalarına anket uygulamışlardır. Araştırma sonucunda normal gelişim gösteren öğrencilerin ve anne-babalarının özel gereksinimli bireylere yardım etmeye istekli oldukları, ancak zihin özürli bireylerle eğitim alma konusunda, diğer özür gruplarına göre daha az istekli oldukları görülmüştür.

Özbaba (2000) okulöncesi eğitimcilerin ve ailelerin özel gereksinimli çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların kaynaştırılmasına ilişkin tutumlarını belirlemiştir. Bu çalışmada, İstanbul'da kaynaştırma uygulamasının yapıldığı bir okulöncesi eğitim kurumuna devam etmekte olan özel gereksinimli çocuğa ve normal gelişim gösteren çocuğa sahip 300 anne-baba ve bu kurumda görev yapan 32 okul öncesi eğitim öğretmeni yer almıştır. Bu çalışmada anne-babalara kişisel bilgi formu, eğitimcilere yönelik kişisel bilgi formu ve kaynaştırmaya karşı tutum ölçeği hazırlanmıştır. Bulgulara bakıldığında, normal gelişim gösteren çocuk anne-babalarının özel gereksinimli çocuğa sahip olmasının, okul öncesi dönemde kaynaştırmaya karşı tutumlarını etkilediği, öğretmenlerin özel eğitim konusunda bilgi sahibi olmalarınınsa okulöncesi dönemde kaynaştırmaya karşı tutumunu etkilemediği saptanmıştır. Özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babaların okulöncesi dönemde tutumlarının olumlu olduğu, özel eğitime gereksinim duyan bireylerin özür türünün ise anne-babaların tutumlarında olumsuz bir etkiye yol açtığı görülmüştür.

Baykoç-Dönmez, Aslan ve Avcı (1998) özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren çocuğa sahip anne-babaların özürülere ve kaynaştırmaya ilişkin görüşlerini almışlardır. Bu çalışmada 109 özel gereksinimli öğrenci anne-babası ile 233 normal gelişim gösteren öğrenci anne-babası yer almıştır. Araştırma verilerinin toplanması sırasında araştırmacılar tarafından geliştirilen anket formu

kullanılmıştır. Normal gelişim gösteren çocuğa sahip anne-babalarla, özel eğitime gereksinim duyan çocuğa sahip anne-babaların özürlerin isimlendirilmesi konusunda bir farklılık göstermedikleri ortaya konmuştur. Özel gereksinimli çocuğun arkadaş tercihleri konusunda ise, hem normal gelişim gösteren çocuğa sahip anne-baba, hem de özel gereksinimli çocuğa sahip anne-baba, çocukların kendisiyle aynı engele sahip çocuklarla arkadaşlık etmesini tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Ancak bu konuda fikri olmadığını ifade eden iki grup anne-baba arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Özel gereksinimli çocuk anne-babaları özel gereksinimli çocukları için üzdüklerini belirtirlerken, normal gelişim gösteren çocuğa sahip anne-babalar özel gereksinimli çocukların da kendileri gibi olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir. Özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babalar, özel gereksinimli bireyler için en uygun eğitim düzenlemesinin tam kaynaştırma olduğunu ifade etmişler, normal gelişim gösteren çocuğa sahip anne-babalar ise ayrılaştırılmış eğitimi en uygun eğitim şekli olarak gördüklerini ifade etmişlerdir.

Türkiye'de genel eğitim kapsamı içerisinde yer alan kaynaştırma uygulaması ile ilgili çeşitli araştırmalara rastlanmaktadır. Normal gelişim gösteren çocuk annelerinin zihin özürli öğrencilerin kaynaştırılmasıyla ilgili görüşlerinin alındığı sınırlı sayıda araştırmanın olduğu gözlenmiştir. Bu nedenle, bu çalışmada, Eskişehir ilinde kaynaştırma uygulamasının yapıldığı bir ilköğretim okulunda normal gelişim gösteren çocuk annelerinin kaynaştırma uygulamasına ilişkin görüşlerinin alınması amaçlanarak şu sorulara cevap aranmıştır:

a) Normal gelişim gösteren çocuk annelerinin kaynaştırma uygulamasından haberleri var mı? b) Kaynaştırma uygulamasında yer alan özel gereksinimli öğrenci ile kendi çocuğu arasında benzerlikler ve farklılıklar nelerdir? c) Kaynaştırma uygulamasının yararları nelerdir? d) Kaynaştırma uygulaması ile ilgili ne tür çalışmalar yapılabilir? e) Kaynaştırma öğrencisinin anne-babasına nasıl destek olunabilir? f) Kaynaştırma uygulamasına devam eden öğrencinin anneleri kaynaştırma uygulaması ile ilgili kimden (sınıf öğretmeninden, arkadaşlarından, idareden, diğer velilerden, diğer

kaynaştırma öğrencilerinin velilerinden ve yasalardan) ne beklerler?

YÖNTEM

Araştırma, betimsel yöntemle gerçekleştirilmiştir. Veri toplama tekniği olarak da yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmış ve veriler nitel veri analizi ile analiz edilmiştir. Nitel araştırma; “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algılar ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütünsel bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma biçimidir” (Yıldırım ve Şimşek, 2000).

Araştırmaya Katılacak Annelerin Belirlenmesi

Araştırmanın gerçekleştirileceği okul belirlendikten sonra okulun müdürü ile görüşülmüş, araştırmanın amacı ve okullarında yapılış nedeni belirtilmiştir. Bu amacın; sınıflarında özel gereksinimli öğrenci bulunan normal gelişim gösteren çocuk annelerinin kaynaştırma ile ilgili görüşlerini almak olduğu ifade edilmiştir.

Özel gereksinimli öğrencinin velisi de bu izin alma aşamasına gönüllü katılmış, araştırmacıyı sınıf öğretmeni ve müdür yardımcısı ile tanıştırmıştır. Müdür yardımcısı araştırmacıya sınıf listesini çıkararak ailelerin telefon numaralarını ve adreslerini vermiştir. Ancak araştırmacı için telefonla velilere ulaşmak zor olacağından,

araştırmacı okulda yapılacak veli toplantısına katılarak sınıf öğretmenine araştırma hakkında ön bilgi verdikten sonra, araştırmanın amacını velilere açıklamış görüşmelerin teybe kayıt edileceğini ve kasetlerdeki kayıtların araştırmacı dışında, sadece bir uzman tarafından dinleneceğini açıklamıştır.

Toplantı sırasında görüşmeye katılacak olan velilere gönüllülük esası belirtilerek önceden hazırlanmış sözleşmeleri okuyarak, imzalamaları istenmiştir. Toplantıda bulunmayan annelerin ise eşleri tarafından isimleri yazdırılmış, daha sonra onlara telefon edilerek araştırmanın amacı tekrar edilmiş ve böyle bir araştırma için gönüllü olup olmayacakları sorulmuştur.

Araştırmaya Katılan Annelerin Özellikleri

Araştırmaya on anne gönüllü katılmıştır. Daha sonra annelerden biri özel sorunlarından dolayı görüşmeyi kabul etmemiş, bir anne ile yapılan görüşme sonucunda da elde edilen veri yeterli olmamıştır. Böylelikle araştırma sekiz katılımcıyla gerçekleştirilmiştir.

Annelere İlişkin Demografik Bilgiler

Tablo 1’de araştırmaya katılan annelerin doğum tarihleri, öğrenim durumları ve meslekleri yer almaktadır. Katılan annelerin tümünün ev hanımı olduğu ve çoğunun da lise ve ortaokulu bitirdikleri görülmüştür. Annelerin yaşları 37-43 arasındadır. Araştırmaya katılan annelerin 2 veya 3 çocuğa sahip oldukları görülmüştür.

Tablo 1
Annelere İlişkin Demografik Bilgiler

Kod isim	Doğum tarihi	Öğrenim durumu	Mesleği
1. Nurcan Hanım	1952	Ortaokul	Ev Hanımı
2. Ayşe Hanım	1968	Lise	Ev Hanımı
3. Meral Hanım	1955	İlkokul	Ev Hanımı
4. Özge Hanım	1963	İlkokul	Ev Hanımı
5. Nur Hanım	1960	Lise	Ev Hanımı
6. Serpil Hanım	1955	Lise	Ev Hanımı

7. Funda Hanım	1965	Lise	Ev Hanımı
8. Nursen Hanım	1969	Ortaokul	Ev Hanımı

Verilerin Toplanması

Veriler 14.05.2002 / 19.06.2002 tarihleri arasında toplanmıştır. Görüşmeler hem araştırmacının hem de annelerin uygun olduğu zamanlarda yapılmıştır.

Görüşmelerin Gerçekleştirilmesi

Görüşmeler

Görüşmelerin yedisi annelerin evine gidilerek yapılmış, bir tanesi de okulda boş bir odada gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin hemen hepsi gidilen evlerin salonlarında ve birebir araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara çocuklarının sınıfında yürütülmekte olan kaynaştırma uygulaması hakkında kendilerinin görüş ve önerilerini almak amacıyla bu araştırmanın yapıldığı yinelenmiştir. Ayrıca kendilerinin verecekleri bilgilerin bu araştırma ve araştırmacı için çok önemli olduğu vurgulanmıştır.

Kendisiyle görüşülecek olan anneye, verilerin kayıt edilmesi sırasında eksiklik olmaması ve görüşmenin akışının bozulmaması için görüşmenin kasete kayıt edileceği ifade edilmiştir. Görüşmeler sırasında annelere 13 soru sorulmuştur. Görüşmeler 10-20 dak. arasında sürmüştür. Görüşme soruları aşağıda yer almaktadır.

Görüşme Soruları

1. Çocuğunuzun devam ettiği sınıfta bir özürü öğrenci olduğundan haberiniz var mı?

2. Kaynaştırma uygulamasında yer alan özürü öğrenci ile sizin çocuğunuz arasındaki benzerlikleri sıralayabilir misiniz?

3. Kaynaştırma uygulamasında yer alan özürü öğrenci ile sizin çocuğunuz arasındaki farklılıkları sıralayabilir misiniz?

4. Kaynaştırma uygulaması hem özürü çocuk hem de sınıfta bulunan normal çocuklar için daha farklı nasıl uygulanabilir? (örn; kaynaştırma saatleri, program vb.)

5. Özürü çocuğunuzun sizin çocuğunuzla bütün derslerde bir arada olmasının özürü çocuğa nasıl bir katkı getireceğini düşünüyorsunuz?

6. Özürü çocuğunuzun sizin çocuğunuzla bütün derslerde bir arada olmasının sizin çocuğunuza nasıl bir katkı getireceğini düşünüyorsunuz?

7. Bildiğiniz özür türlerini sıralayabilir misiniz?

8. Sizce hangi özür türündeki çocuklar kaynaştırma sınıfında olmalı?

9. Kaynaştırma uygulamasında olan çocukların bu eğitim sürecinden ne kadar yararlandığını düşünüyorsunuz?

10. Kaynaştırma uygulamasına yönelik sınıf öğretmenleriyle ne gibi çalışmalar yaptınız ya da yaparsınız?

11. Kaynaştırma öğrencisinin anne-babasıyla ya da ailesiyle bir iletişiminiz var mı? Onlara nasıl destek olabilirsiniz?

12. Özürü öğrenciye sahip anne-babanın yerinde olsanız kimden (sınıf öğretmeninden, arkadaşlarından, idareden, diğer velilerden, diğer kaynaştırma öğrencilerinin velilerinden ve yasalardan) ne beklersiniz?

13. Kaynaştırma uygulamasıyla ilgili son olarak neler söyleyebilirsiniz?

Verilerin Analizi

Veriler niteliksel analiz tekniklerinden tümevarım yoluyla analiz edilmiştir. Veri analizi sırasında; a) ses kayıt cihazı ile kaydedilen görüşmeler yazıya dökülmüştür, b) yazıya dökülen veriler bilgisayarda hazırlanan görüşme formuna görüşmeci-görüşülen sırasıyla aktarılmıştır, c) görüşme formunun sol yanına betimsel indeks, sağ yanına görüşmeci yorumu, sayfanın altına da genel yorumlar yazılmıştır, d) elde edilen veriler konularına göre kodlanmıştır, e) kodlanan veriler kesilerek 20 kodlama dosyası oluşturulmuş ve araştırmanın temaları belirlenmiştir, f) belirlenen tüm temalarda araştırmacı ve bir uzman tarafından bağımsız olarak alt temalar oluşturulmuş, g) her bir alt temada yer alan katılımcı ismine ilişkin görüş birliğine varılmış ve h) oluşturulan 21 tema daha sonra araştırmacılar tarafından gözden geçirilmiş ve ilişkili olanlar birleştirilerek 11 tema elde edilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde kendileriyle görüşülen annelerin verdikleri bilgilerden elde edilen ve araştırmanın bulgularını oluşturan 11 temanın altında yer alan alt-temalar bulunmaktadır. Görüşmeler sırasında katılımcılara 13 soru yöneltilmiştir. Aşağıda ulaşılan onbir temaya yer verilmiştir. a) Normal gelişim gösteren çocuk annelerinin haber aldığı kişiler, b) benzerlikler, c) farklılıklar d) Emre'nin arkadaşlarına tepkisi, e) Emre'nin ailesine destek, f) kaynaştırma sınıfında yer alabilecek özür grupları, g) kaynaştırma uygulaması ile ilgili yapılan çalışmalar, h) kaynaştırma uygulaması ile ilgili yapılması gereken çalışmalar, i) kaynaştırma uygulamasının yararı, j) beklentiler, k) görüşler. Bu onbir temanın bulguları aktarılırken frekansı en yüksek olan alt temalara ilişkin örnekler verilmiştir. Bulgular raporlaştırılırken katılımcıların sözlerinden alıntılar yapılmış ve alıntılar sayfa numarası verilerek gösterilmiştir.

Normal Gelişim Gösteren Çocuk Annelerinin Emre Hakkında Haber Aldığı Kişiler

Konu ile ilgili beş anne görüş bildirmiştir. Çalışmaya katılan anneler Emre gibi bir çocuğun kendi çocuklarının sınıfında olduğundan, çocukları sayesinde haberleri olduğunu; ayrıca onunla ilgili bilgileri de çocuklarından aldıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin; Nurcan hanım “*Zararı olmayan bir çocuk. Ben Ayla'ya sordum, çoğunlukla görmediğim için. Anne hiç kimseye zararı yok. Erkek arkadaşları kızdırlarsa bazı hareketler yapıyor ama saldırgan falan değil dediğini biliyorum.*” diyerek Emre'nin varlığından, davranışlarından ve arkadaşları Emre'yi kızdırdıklarında tepki verdiğinden kızı sayesinde haberi olduğunu belirtmiştir (s.4).

Emre'yle Normal Gelişim Gösteren Çocuklar Arasındaki Benzerlikler

Çalışmaya katılan annelere kendi çocuklarıyla Emre arasındaki benzerlikler sorulmuştur. Bu konu ile ilgili beş anne görüş bildirmiştir. Bu soruyla ilgili bulgular şu şekildedir:

Emre'yi normal gelişim gösteren çocuklara benzetenler: Görüşme yapılan annelerden ikisi Emre'yi normal gelişim gösteren çocuklara benzettiklerini söylemişlerdir. Örneğin; Funda hanım Emre'nin diğer çocuklardan farklı olmadığını “*diğer öğrenciler de aynı aslında*” sözleriyle belirtmiştir (s.92). Funda hanım bir önceki görüşünün paralelinde “*Normal gibi görünüyor, görünüş olarak zayıf bir çocuk. Benim oğlum da zaten o tipte, o yapıda bir çocuk.*” şeklindeki ifadesiyle görünüş itibarıyla Emre'nin normal gelişim gösteren çocuklara, özellikle de kendi oğluna benzediğini belirtmiştir (s.90).

Emre ile kendi çocuğu arasında benzerlik olup olmadığını bilmeyenler: Görüşmeye katılan annelerden üçü Emre ile kendi çocuğu arasında benzerlik olup olmadığını bilmediklerini ifade etmişlerdir. Örneğin; Meral hanım “*Emre'nin nasıl bir durumda olduğunu bilmediğim için kendi oğlumla karşılaştıramam.*” diyerek Emre ile kendi çocuğu arasındaki benzerliğe cevap verememiştir (s.31).

Emre'yle Normal Gelişim Gösteren Çocuklar Arasındaki Farklılıklar

Çalışmaya katılan annelere “kendi çocuklarıyla Emre arasındaki farklılıklar” sorulmuştur. Bu konu ile ilgili sekiz anne de görüş bildirmiştir. Alınan cevaplar aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır:

Emre ile kendi çocuğu arasında fark var: a) Zihinsel açıdan fark: Çalışmaya katılan annelerden dördü zihinsel açıdan fark olduğunu belirtmiştir. Örneğin; Nurcan hanım Emre ile kendi çocuğu arasındaki zihinsel açıdan gördüğü farkı şu sözlerle ifade etmiştir: “*Emre kaza geçirdiğinden dolayı benim çocuğum ile eşdeğer değil.*” (s.3).

b) Okuma ve konuşma açısından fark: Bu konu ile ilgili bir anne görüş bildirmiştir. Nurcan hanım “*Okuma, konuşma şekli, davranış şekli, diğer çocuklardan farklı.*” diyerek Emre ile kendi çocuğu arasında okuma, konuşma gibi alanlarda fark olduğunu belirtmiştir (s.4).

c) Cinsiyet farkı: Daha önceden çocuğuyla Emre arasında zeka düzeyi açısından fark olduğunu belirten (s.61) Nur hanım ayrıca “*cinsiyeti de farklı*” diyerek cinsiyet açısından da fark olduğunu belirtmiştir (s.61).

d) İletişim açısından fark: Kendisiyle görüşülen annelerden birisi olan Ayşe hanım, Emre kendisini anlatamadığı için arkadaşlarının Emre’yi dışladığını söyleyerek Emre’nin iletişim kurma bakımından kendi çocuğundan farklı olduğunu belirtmiştir. Ayşe hanım “*İletişim bozukluğu olabilir, yani arkadaşlarıyla iletişim kuramıyor olabilir.*” şeklindeki ifadesiyle bu düşüncesini belirtmiştir (s.19).

Emre ile kendi çocuğu arasında fark yok: Daha önceden zihinsel açıdan fark olduğunu, sonrasında fark olmadığını belirten Nurcan hanım ise “*Kendi çocuğum ile Emre arasında fark yok.*” diyerek hiçbir açıdan fark görmediğini belirtmiştir (s.4).

Emre ile kendi çocuğu arasında fark olup olmadığını bilmiyor: Bu konu ile ilgili üç anne görüş bildirmiştir. Örneğin; Özge hanım “*Çocuğu görmedim bişey diyemiycem.*” şeklindeki ifadesiyle

Emre ile kendi çocuğu arasındaki farkı bilmediğini belirtmiştir (s.49).

Emre'nin Arkadaşlarına Tepkisi

Çalışmaya katılan annelere Emre ile kendi çocukları arasındaki benzerlik ve farklılıklar sorulduğunda, annelerin verdiği ve ilk akıllarına gelen cevap, Emre’yi arkadaşlarının kızdırdığı ve Emre’nin buna tepki verdiği idi. Bu konu ile ilgili altı anne görüş bildirmiştir.

Emre’yi arkadaşlarının kızdırması: Bu konu ile ilgili iki anne görüş bildirmiştir. Örneğin; Görüşme yapılan annelerden Funda Hanım “*Kızdırma olayı gene bi dalga geçme olayı oluyor. Nasıl kızdırıyor, onu da bilmiyorum üstüne gidiliyo diye duydum.*” diyerek arkadaşlarının Emre’nin üzerine gittiğini ifade etmiştir (s. 95).

Emre’nin arkadaşlarına kızması: Bu konu ile ilgili dört anne görüş bildirmiştir. Örneğin; Nur Hanım “*Sadece ona şey yaptıklarında, kızdırdıklarında o da o şekilde cevap veriyor. Ama kendi derdini anlatamadığı için suçlu duruma düşüyor, ilk başlatılmış gibi algılanıyor.*” diyerek Emre’yi kızdırmadıkları zaman arkadaşlarına zarar vermediğini ancak kızdırdıklarında arkadaşlarına tepki verdiğini belirtmiştir (s. 61). Serpil Hanım da daha önceki “*Kızdırıyormuş*” şeklindeki ifadesinin paralelinde (s. 78), “*Bazen kızdığı zaman şey yapıyo diyo, çocuklar daha çok kızdırıyormuş sınıftaki, yani hepimize vuruyo.*” diyerek Emre’nin sınıftaki arkadaşları Emre’yi kızdırdığı zaman Emre’nin de onlara vurduğunu belirtmiştir (s. 75).

Emre'nin Ailesi Hakkında Bilgi Sahibi Olmak ve Aileye Destek Olmak

Çalışmaya katılan annelere Emre’nin ailesi ile iletişimleri olup olmadığı sorulmuştur. Bu konu hakkında sekiz anne de görüş bildirmiştir.

Emre’nin annesini tanımayanlar ve destekle ilgili görüşleri: Kendisiyle görüşülen sekiz anneden beşi Emre’nin annesiyle iletişimleri olmadığını, Emre’nin annesini tanımadıklarını belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan anneler Emre’nin ailesini tanımalarına rağmen Emre’nin ailesine nasıl destek olabilecekleri sorulduğunda, bu konu ile

ilgili şu düşüncelerini belirtmişlerdir: Örneğin; Meral hanım “*İnsanın morale o kadar çok ihtiyacı oluyor ki, bir arkadaşına, konuşmaya. Manevi destek maddiden daha önemli.*” diyerek Emre’nin ailesine destek vermenin önemli olduğunu belirtmiştir (s.43-44). Ayşe hanım “*Ancak konuşup moral verilebilir. Maneviyat daha önemli.*” diyerek Emre’nin ailesi için manevi desteğin önemli olduğunu ifade etmiştir (s.23-25).

Emre’nin annesini tanıyanlar ve destekle ilgili görüşleri: Kendisiyle görüşülen annelerden sadece biri bu konuda görüş bildirmiştir. Funda hanım “*Tanıdığım kadarıyla sosyal bir insan. Koruma derneği başkanı, orda zannedersem. Orda aynı çalışmada bulunmuştuk, biz kendisiyle.*” diyerek Funda hanım Emre’nin annesini tanıdığını ifade etmiştir (s.102). Funda hanım da Emre’nin ailesine destek olma konusunda “*Aileyle birebir konuşsak çok iyi olur.*” diyerek Emre’nin ailesi ile iletişim kurmanın çok önemli olduğunu belirtmiştir (s.103).

Emre’nin annesini görmüş olanlar ve destekle ilgili görüşleri: Bu konu ile ilgili iki anne görüş bildirmiştir. Serpil hanım “*Anneyi görüyorum toplantılarda, bir defa da aile birliğinde gördüm.*” diyerek Emre’nin annesiyle iletişimi olmadığını ancak Emre’nin annesini gördüğünü ifade etmiştir (s.82). Nursen hanım da bu soruya “*Hiç konuşmadım, ama gördüm.*” diyerek Emre’nin annesiyle iletişimi olmadığını ancak Emre’nin annesini birkaç kez gördüğünü belirtmiştir (s.120).

Kaynaştırma Sınıfında Yer Alabilecek Özür Grupları

Çalışmaya katılan annelerden önce özür türlerini sıralamaları istenmiş, annelerden gelen cevaplar yeterli görülmediğinden, görüşmeciler tarafından kendilerine özür türleri sıralanmış, sonra da bunlar arasından hangi özür grubu çocukların kaynaştırma sınıfında yer alabileceği sorulmuştur.

Bütün özür grubundan çocuklar kaynaştırma sınıfında yer alabilir: Bu konu ile ilgili beş anne görüş bildirmiştir. Örneğin; Nursen hanımdan bildiği özür türlerini sıralaması istendiğinde “*bedensel var, zihinsel var*” diyerek iki özür grubunu sıralamış, bununla birlikte araştırmacı tarafından sıralanan özür gruplarını da onaylayarak

diğer özür gruplarını da bildiğini belirtmiştir (s.116-117). Bu sorunun devamında kaynaştırma uygulamasında yer alabilecek özür grupları için de hiçbir ayırımın olmadığını, bütün özür gruplarının kaynaştırma uygulamasında yer alabileceğini belirtmiştir. Nurcan hanım ise; “*duymama, konuşmama, düşünememe*” şeklinde üç özür türünden oluşan bir gruplama yapmıştır (s.6). Kaynaştırma uygulamasında yer alabilecek özür grupları sorulduğunda ise Nurcan hanım “*Bence hiçbir ayırım yok; eğer normal çocuklar içinde okuyabilir deniyorsa bence mahsuru yok.*” diyerek kaynaştırma uygulamasında özür grupları için ayırım gözetmediğini ifade etmiştir (s.7).

Emre gibi çocuklar kaynaştırma sınıfında yer alabilir: Çalışmaya katılan annelerden Funda hanım “*spastik, mesela başka görme özürlü onları biliyorum. İşitme.*” diyerek zihin, görme, işitme özürünü sıralamıştır (s.97). Funda hanım kaynaştırma uygulamasında yer alabilecek özür türleri için “*Emre gibi çocuklar yer alabilir. Bir engel teşkil etmiyorsa*” diyerek zihin özürlü öğrencilerin kaynaştırma uygulamasında yer alabileceğini ifade etmiştir (s. 98).

Hafif zihin özürlü ve işitme özürlü çocuklar kaynaştırma sınıfında yer alabilir: Kendisiyle görüşülen annelerden Nur hanım da, sadece araştırmacının sıraladığı özür türlerini anladığını söylemiş ancak kendisi bu soruyu cevaplayamamıştır. Nur hanım, Emre gibi bir çocuğun kaynaştırma sınıfında yer alabileceğini, hafif zihin özürlü öğrencilerin kaynaştırma sınıfında eğitim alabileceğini belirtmiş, ayrıca; hafif derecede işitme özürlü öğrencilerin kaynaştırma uygulamasında bulunabileceğini de ifade etmiştir.

Kaynaştırma Uygulaması İle İlgili Yapılan Çalışmalar

Çalışmaya katılan annelere “kaynaştırma uygulaması ile ilgili herhangi çalışma yapıp yapmadıkları” sorulmuştur. Bu konu ile ilgili verilen cevaplar annelerin kaynaştırma uygulaması ile ilgili bir çalışma yapmadıkları yönündedir.

Bu konuda kendisiyle görüşülen annelerden örneğin Nurcan hanım kaynaştırma uygulaması ile ilgili bir çalışma yapıp yapmadığı konusunda “*Hiç*

yapmadım, sadece; toplantılarda bulunabiliyorum, kızımın durumunu soruyorum. Ama okula ya da sınıfa hiç yardımcı olmadım.” diyerek kaynaştırma uygulaması ile ilgili hiçbir çalışma yapmadığını ifade etmiştir (s.9).

Kaynaştırma Uygulaması İle İlgili Yapılması Gereken Çalışmalar

Çalışmaya katılan annelere “kaynaştırma uygulaması ile ilgili yapılması gereken çalışmaların neler olabileceği sorulmuştur. Annelerden gelen cevaplar aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır:

Kaynaştırma öğrencisinin arkadaşlarıyla uyumu sağlanmalı: Bu konu ile ilgili iki anne görüş bildirmiştir. Kendisiyle görüşülen Nur hanım “Öğrencinin sınıfa, gruba uyumu sağlanabilir. Sadece matematikle, sosyalle, müzikle de çocuk eğitilmez. Bu durumdaki çocuk önce başka bir durumda eğitmek gerekiyo. Yani, onu psikolojik açıdan hazırlamak gerekiyor.” diyerek özel gereksinimli öğrencinin arkadaşlarıyla kaynaşmasının sadece derslerle değil, diğer yönlerden de desteklenerek gerçekleşebileceğini ifade etmiştir (s.66).

Okul-veli işbirliği sağlanmalı: Bu konu ile ilgili sadece bir anne görüş bildirmiştir. Funda hanım “Okul-veli işbirliği olsaydı, daha yararlı olurdu.” diyerek okul veli işbirliğinin yararını vurgulamıştır (s.101).

Yapılacak olan her etkinliğe katılmalı: Bu konu ile ilgili dört anne görüş bildirmiştir. Örneğin; Nurcan hanım “Benim gücümün yettiğince, yapılması gereken şeyler varsa yardımcı olurum.” şeklindeki ifadesiyle özel gereksinimli çocuğun anne babasına yardım edeceğini belirtmiştir (s.10). Meral hanım ise “Elimden gelen her şeyi yaparım. Bunu yapamayacak anneyi düşünmüyorum.” diyerek yardımcı olacağını belirtmiştir (s.33). Serpil hanım da “Sınıf hocası bizi yönlendirirse biz de tabi ki yaparız.” diyerek yapılacak olan çalışmalarda Emre için yer alabileceklerini belirtmiştir (s.82).

Velileri bilgilendirmek gerekir: Çalışmaya katılan annelerden sadece bir anne bu konuda görüş bildirmiştir. Funda hanım “Bu konu hiç konuşulmadı. Bizim sınıfımızda olmasına rağmen.

Bizi bu konuda sınıf öğretmeninin bilgilendirmesi gerekir. Çünkü çocuğu kimse tanımiyo.” diyerek bu konuda Emre ve kaynaştırma uygulaması hakkında bilgilendirilmemelerinin büyük bir eksiklik olduğunu belirtmiştir (s.100).

Çocukların bilgilendirilmesi sağlanmalı: Kendisiyle görüşülen annelerden sadece bir anne bu konuda görüş bildirmiştir. Ayşe hanım “Çocuklara onların özürünü söylemek lazım. Ona göre davranılması gerektiğini söylemek lazım. Bence çocukları bilgilendirmek gerekiyo.” diyerek sınıftaki öğrencileri özel gereksinimli çocuklar ve onlara nasıl davranılması gerektiği hakkında bilgilendirmenin önemli olduğunu belirtmiştir (s.22).

Anne babalar çocuklarını kaynaştırma hakkında bilgilendirmeli: Kendisiyle görüşülen annelerden Ayşe hanım “Anne-babalar çocuklarına ona daha anlayışlı olmalarını, olmaları gerektiğini söyleyebilirler.” diyerek normal gelişim gösteren çocuğa sahip anne-babaların çocuklarını bilgilendirmeleri gerektiğini söylemiştir (s.22).

Ders programı farklılaştırılabilir: Bu konu ile ilgili iki anne görüş bildirmiştir. Kendisiyle görüşülen annelerden birisi olan Nurcan hanım Emre için “Program farklılaştırılabilir, eğer faydalı olacaksa.” diyerek ders programı üzerinde durmuştur (s.5). Funda hanım da “Ders programı ağır. Benim çocuğum bile zorlanıyo. O yüzden onun için daha yorucu mu geçiyor diye düşünüyorum.” diyerek Emre için ders programının uygunluğu konusunda emin olmadığını dile getirmiştir (s.99).

Kaynaştırma Uygulamasının Yararı

Çalışmaya katılan annelerin “kaynaştırma uygulamasının hem özel gereksinimli öğrencilere hem de normal gelişim gösteren öğrencilere ne kadar yararı olduğu” hakkında görüşleri alınmıştır. Bu konu ile ilgili sekiz anne de görüş bildirmiştir.

Kaynaştırma uygulamasının özel gereksinimli öğrenciye yararı var: Bu konu ile ilgili altı anne görüş bildirmiştir. Örneğin; Nur hanım “Yararlı oluyodur heralde. Yararlanıyodur. Sonuçta o kadar

öğrencinin içinde öğretmeni de, sınıf öğretmenleri de, okul öğretmenleri de heralde yardımcı oluyolar, ona da birşey kazandırmaya çalışıyorlar. Hiç okula gitmemiş olsa o daha kötü olurdu. Mutlaka yararı oluyodur." diyerek Emre gibi çocukların kaynaştırma uygulamasından yararlanabildiğini düşündüğünü ifade etmektedir (s.65). Ayrıca Nur hanım böyle bir uygulamanın artısının daha fazla olduğunu söyleyerek Emre'nin normal gelişim gösteren çocukların arasında olmasının kendisi için çok iyi olduğunu ifade etmiştir.

Emre arkadaşlarını örnek alıyor: Bu konu ile ilgili dört anne görüş bildirmiştir. Örneğin; Özge hanım kaynaştırma uygulaması hakkında "*Emre onlardan örnek alabilir, kendini ona göre eğitebilir.*" ifadesini kullanarak Emre'ye kaynaştırmanın katkısı olduğunu belirtmiştir (s.50). Nur hanım ise "*Yürüyüşünden tutun da, oturuş kalkışına kadar, belki sınıfta parmak kaldırışına kadar onlara artı olarak dönebiliyodur.*" ifadesiyle böyle bir uygulama sayesinde kaynaştırma öğrencisinin arkadaşlarını örnek alabileceğini belirtmiştir (s.63).

Emre'ye kaynaştırma uygulamasının yararı yok: Kendisiyle görüşülen annelerden üçü kaynaştırma uygulamasının Emre'ye katkısı olmayacağını açıklamıştır. Nurcan hanım bunu "*Hiçbir katkısı olmaz bu okulda, bu sınıfta okumasının.*" diyerek ifade etmiştir (s.8). Kendisiyle görüşülen Nurcan hanım "*Pek yararlanamıyodur zannedersenem. Şimdi Emre en fazla 2. sınıfa gidiyor gibi bile değildir bence.*" diyerek Emre'nin sınıf düzeyinin altında olduğunu ve Emre'nin kaynaştırma uygulamasından yararlanamayacağını düşündüğünü ifade etmektedir (s.7).

Emre'ye kaynaştırma uygulamasının katkısı olup olmadığı bilinmiyor: Bu konu ile ilgili iki anne görüş bildirmiştir. Ayşe hanım "*Çocuğu görmediğim için bilemiyem.*" şeklinde ifadesiyle kaynaştırmanın Emre'ye katkısının ne olabileceği konusunda bir bilgisi olmadığını belirtmiştir (s.20). Meral hanım da "*Böyle birşey yaşamadığım için bilmiyorum.*" diyerek daha önce kaynaştırma uygulaması ile karşılaşmadığını, bu yüzden kaynaştırma uygulaması hakkında bir fikri olmadığını belirtmiştir (s.34).

Kaynaştırma uygulamasının normal gelişim gösteren çocuklara yararı var: Bu konu ile ilgili üç anne görüş bildirmiştir. Örneğin; Özge hanım "*Örnek alırlar, kendilerini ona göre eğitirler. Ondan bir örnek alabilirler. Yani şükredebilirler hallerine. Biz de bu durumda olabildik diye.*" sözleriyle kaynaştırma uygulamasının normal gelişim gösteren çocuklara yararı olduğunu, normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli öğrencilerden örnek alabileceklerini ifade etmiştir (s.53). Kendisiyle görüşülen annelerden Nur hanım kaynaştırma uygulamasının katkısı sorulduğunda "*Çocuklarımız daha insancıl yaklaşıyor, belki hep insanın sağlıklı olmadığını, öyle insanlara nasıl davranılması gerektiğini düşünebiliyor ve öyle de oluyor.*" diyerek kaynaştırma uygulaması ile kendi çocuğunun özel eğitime gereksinim duyan çocuklara daha insancıl yaklaştığını belirtmiştir (s.64).

Kaynaştırma uygulamasının normal gelişim gösteren öğrencilere yararı yok: Bu konu ile ilgili iki anne görüş bildirmiştir. Çalışmaya katılan annelerden Nurcan hanım kaynaştırma uygulamasının normal gelişim gösteren çocuklara katkısı ile ilgili olarak "*Benim çocuğum açısından hiçbir şey olmaz.*" diyerek bu uygulamanın kendi çocuğuna bir katkısı olmadığını ifade etmiştir (s.6). Ayşe hanım ise "*Bi katkı getirmez; çünkü sonuçta herkes kendi öğreniyö.*" diyerek kaynaştırma uygulamasının kendi çocuğuna bir katkısı olmadığını belirtmiştir (s.20).

Beklentiler

Çalışmaya katılan annelere "*Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olsaydınız kimden ne beklerdiniz? (örneğin; öğretmeninden, normal gelişim gösteren çocuk velilerinden, okul yönetiminden, sizin gibi kaynaştırma öğrenci velilerinden, yasalardan vb.)*" sorusu sorulduğunda annelerden değişik cevaplar gelmiştir.

Yaşadıkları çevreden kabul: Kendisiyle görüşülen annelerden sadece bir anne bu konuda bir görüş bildirmiştir. Nur hanım özel gereksinimli bir çocuğa sahip olsaydı "*Çevrenin çok anlayışlı olması lazım. Hem çocuğu hem aileyi dışlamaması lazım.*" diyerek öncelikle çevrenin desteğinin çok önemli olduğunu vurgulamıştır (s.69).

Emre'nin arkadaşlarından: a) Kabul: Bu konu ile ilgili iki anne görüş bildirmiştir. Kendisiyle görüşülen annelerden Funda hanım, Emre gibi bir çocuğu olsaydı *"Yardımcı olmasını, sosyal faaliyetlere katıp Emre'yi arkadaş gruplarına almalarını, Emre'yi desteklemelerini isterdim."* diyerek Emre'nin arkadaşlarından, öncelikle kabul beklentisi olduğunu belirtmiştir (s.104). Nur hanım da benzer ifadelerle Emre'nin arkadaşlarından onu dışlamamalarını, onu da grubun içine alarak kabul etmeleri gerektiğini vurgulamıştır.

b) Destek: Bu konu ile ilgili üç anne görüş bildirmiştir. Örneğin; Ayşe hanım *"Arkadaşlarının Emre'ye iyi davranmalarını yardımcı olmalarını."* istediğini belirterek, Emre gibi bir çocuğu olsaydı arkadaşlarının ona destek olmasını bekleyebileceğini ifade etmiştir (s.25). Özge hanım ise *"Emre'nin arkadaşlarının ona her konuda yardımcı olmalarını isterim."* (s.57) şeklinde ifade etmiştir.

c) Beklenti yok: Bu konu ile ilgili iki anne görüş bildirmiştir. Kendisiyle görüşülen annelerden Nurcan hanım *"Arkadaşlarımdan beklerdim ama bulamazdım, normal bir çocuk Emre ile arkadaşlık yapmaz. Tabi bu çok yanlış ama; aile nasıl yetiştiriyorsa öyle davranır."* diyerek özel gereksinimli bir çocuğa sahip olsaydı; çocuğunun arkadaşlarından beklediğini alamayacağını ifade etmiştir (s.11). Meral hanım da Emre gibi bir çocuğa sahip olsaydı; çocuğunu arkadaşlarının önemsemeyeceğini belirterek hiçbir beklentisi olmadığını söylemiştir.

d) Kaynaştırma velilerinden destek beklentisi var: Çalışmaya katılan annelerin yedisi bu konu ile ilgili görüş bildirmiştir. Örneğin; Nurcan hanım böyle bir çocuğu olsaydı; kendisi gibi böyle çocuğa sahip olan anne-babalar için *"Destek olurduk birbirimize."* diyerek özel gereksinimli öğrenciye sahip anne-babaların birbirlerine destek olmalarının önemli olduğunu vurgulamıştır (s.13). Nur hanım da özel gereksinimli öğrenci velisinin yerinde olsaydı *"Her şeyden önce herkesin başına gelebilir, bunun için de böyle veliler birbirlerine destek olmalı."* diyerek kaynaştırma öğrencisine sahip velilerin birbirlerine destek olmaları gerektiğini belirtmiştir. Ayşe hanım da *"Bir dernek kurulabilir. Böyle aileler birbirine destek*

olmalıdır." diyerek özel gereksinimli öğrenciye sahip anne-babaların bir dernek altında toplanarak birbirlerine destek olabileceklerini ifade etmiştir (s.27).

Normal gelişim gösteren çocuk ailelerinden:

a) Destek: Bu konu ile ilgili üç anne görüş bildirmiştir. Örneğin; Nur hanım Emre gibi bir çocuğa sahip olsaydı normal gelişim gösteren çocuğa sahip anne-babalardan öncelikle destek beklentisi olabileceğini ifade etmiştir. Özge hanım ise *"Herkesin başına gelebilir. Böyle bir durumda birbirimize yardım ederiz."* diyerek normal çocuğa sahip anne-babaların, Emre gibi bir çocuğa sahip anne-babaya her konuda destek olmasının önemli olduğunu belirtmiştir (s.57).

b) Beklenti yok: Bu konu ile ilgili iki anne görüş bildirmiştir. Çalışmaya katılan annelerden Nurcan hanım *"Böyle bir durumda velilerden hiçbir şey bekleyemeyiz, çünkü yapmazlar."* diyerek özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babaların beklentilerini normal gelişim gösteren çocuğa sahip anne-babaların karşılayamayacağını ifade etmiştir (s.12). Meral hanım ise *"Velilerden okula gidip te ilgilendiğini ve ilgileceklerini zannetmiyorum."* diyerek özel gereksinimli bir çocuğa sahip olsaydı normal gelişim gösteren çocuğa sahip anne-babalardan bir beklentisi olmayacağını belirtmiştir (s.42).

Öğretmen: a) Destek: Bu konu ile ilgili üç anne görüş bildirmiştir. Örneğin; çalışmaya katılan annelerden Nursen hanım *"Öğretmeninden öncelikle diğer çocuklardan ayırım yapmamasını, destek olmasını isteyebilirim."* diyerek Emre gibi bir çocuğa sahip olursa Emre'nin öğretmeninden öncelikle çocuğuna destek olmasını bekleyeceğini belirtmiştir (s.121).

b) İlgil: Bu konu ile ilgili iki anne görüş bildirmiştir. Örneğin; Özge hanım *"Sevgi beklerdim. Her açıdan sevgi çok önemlidir. Öğretmen sevgiyi aşılayabilirse ne güzel."* diyerek özel gereksinimli bir çocuğa sahip anne-babanın öğretmenden ilgi ve sevgi beklentisi olduğunu vurgulamıştır (s.56).

c) Bilgilendirme: Bu konu ile ilgili bir anne görüş bildirmiştir. Nurcan hanım *"Ben hiç kimseden bişey beklemezdim, sadece öğretmeninden beklerdim. Sürekli öğretmenle iletişim içerisinde*

olmaya çalışırdım. Yani geliştirebildiği kadar öğretmenle aile geliştirdi çocuğu.” diyerek anne-babanın öğretmenle sürekli iletişim içinde olarak bilgilendirilme beklentisi olduğunu belirtmiştir (s.11).

Okul yönetiminden: a) Destek: Bu konu ile ilgili iki anne görüş bildirmiştir. Örneğin; Özge hanım okul yönetiminden beklentisi konusunda *“Destek olmasını beklerim.”* diyerek Emre gibi bir çocuğa sahip bir anne olsaydı; okul yönetiminden öncelikle özel gereksinimli çocuğu için destek beklentisi olacağını belirtmiştir (s.56).

b) İlgi: Bu konu ile ilgili bir anne görüş bildirmiştir. Funda hanım *“İdarenin ilgili olmasını, sadece ilgi göstermekle de değil, denetleyici olması lazım.”* diyerek özel gereksinimli öğrenciyeye sahip anne-babaların okul yönetiminden ilgi ile beraber denetleyici bir tavır sergilemesini bekleyeceklerini belirtmiştir (s.104).

c) Bilgilendirme: Bu konu ile ilgili bir anne görüş bildirmiştir. Ayşe hanım okul yönetiminden hem öğrencileri, hem de öğretmenleri özel gereksinimli öğrenciler hakkında bilgilendirmelerini beklediğini ifade etmiştir.

Yasalardan: a)Eğitim olanağı: Bu konu ile ilgili üç anne görüş bildirmiştir. Örneğin; Nur hanım *“Özel gereksinimli çocuklar için eğitim veren okulların olması lazım.”* diyerek özel gereksinimli öğrenciyeye sahip anne-babaların yasalardan özel gereksinimli öğrenci için eğitim beklentisi olduğunu belirtmiştir (s.71). Nursen hanım da, özel gereksinimli çocukların eğitimleri konusunda yasalardan beklentisinin *“Farklı okullar açılması olabilir. Doğru dürüst eğitim görmeleri olabilir. Bunlara sahip çıkılması gerekir.”* olacağını ifade etmiştir (s.124-125).

b) Sosyal güvenlik olanağı: Bu konu ile ilgili bir anne görüş bildirmiştir. Funda hanım yasalardan özel gereksinimli çocuklar için sosyal güvenliklerinin sağlanmasını, özel gereksinimli çocuğun anne-babası olmadığı da, yaşamını bağımsız sürdürebileceği yasaların çıkarılmasını beklediğini belirtmiştir.

c) Bilinmiyor: Kendisiyle görüşülen annelerden sadece Ayşe hanım *“Bu konuda bişey diyemiyorum, pek bilgim olmadığı için.”* diyerek

kaynaştırma uygulaması için çıkarılan yasalardan haberinin olmadığını ifade etmiştir (s.27).

d) Yasalardan beklentisi yok: Bu konu ile ilgili üç anne görüş bildirmiştir. Çalışmaya katılan annelerden Nurcan hanım *“Yasaların da yapacağı bir şey yok, yapamıyorlar ki, neler duyuyoruz, neler görüyoruz hiçbir şey yapmıyor.”* diyerek özel gereksinimli bir çocuğa sahip bir veli olsa yasalardan hiçbir beklentisi olmayacağını belirtmiştir (s.14). Özge hanım da *“yasalar böyle şeylere göz yumuyor, hiç yardım elini uzatmıyorlar”* diyerek yasaların özel eğitim konusunda hiçbir şey yapmadığını belirtmiştir (s.58).

Görüşler

Çalışmaya katılan annelere “kaynaştırma hakkındaki görüşleri” sorulmuştur. Bu konu ile ilgili sekiz anne de görüş bildirmiştir.

Kaynaştırma yapilsın: a) Emre eğitim almalı: Kendisiyle görüşülen annelerden sadece Özge hanım *“Eğitim almasını çok isteriz. Bu okulda alsın, başka okullara başvursun, onlardan eğitim alsın yani, ben okumasını isterim.”* diyerek Emre'nin durumu her ne olursa olsun, sunulan her eğitim imkanından yararlanmasını istediğini belirtmiştir (s.59).

b) Emre'ye destek olmak gerekir: Kendisiyle görüşülen annelerden üçü bu konuda görüş bildirmiştir. Örneğin; Nurcan hanım *“Bütün okula, sınıfa da değil çünkü teneffüse çıktıklarında sırf sınıf yok, tüm okul var yani. Emre'ye iyi niyetli yaklaşımlarını isterim, destek olmalarını isterim”* diyerek Emre'ye bütün okulun her ortamda destek olmasının önemini belirtmiştir (s.14).

c) Kaynaştırma uygulanabilir: Kendisiyle görüşülen annelerden üçü bu konuda görüş bildirmiştir. Örneğin; Nurcan hanım *“Normal çocukların arasında okuyabilir. Benim için hiçbir sakıncası yok.”* diyerek kaynaştırma uygulamasının olabileceğini belirtmiştir (s.4). Nursen hanım da *“Ben çocukta bişey görmüyorum. Bu uygulama iyi, fena değil. Bence hiçbir sorun yok.”* diyerek kaynaştırmanın iyi bir uygulama olduğunu, Emre'de kaynaştırma uygulamasını

engelleyecek bir problem olmadığını belirtmiştir (s.127).

d) Emre'yi topluma kazandırmak gerekir: Çalışmaya katılan annelerden beşi bu konu ile ilgili görüş bildirmiştir. Örneğin; Özge hanım Emre'nin ailesiyle ilgili olarak "*Çocuğum özürlü diye ihmal etmesin, göndersin. Öyle çok eğitim alanlar var, öyle çok özürlü çalışanları gördüm yani ihmal etmemiş çocuğunu ona eğitim sağlamış, işini yapan özüllüleri gördüm. Anne babasının bunun için destek olması lazım.*" diyerek Emre'yi eğitim aracılığıyla topluma kazandırmak gerektiğini belirtmiştir (s.55). Serpil hanım da "*Böyle çocuklar okutulmalı, okul dışına bırakılmamalı. Eğitimin yaşı yoktur. Her ne kadar zihinsel problemi de olsa toplumdan dışlamamak lazım. Aileden başlıyo. Aile, toplum, okul, arkadaş. Bunları göz ardı etmemek lazım. Böyle kişiler kazanılmalı, kazanılmazsa daha zararlı hale geleceklerdir.*" diyerek özel eğitime gereksinim duyan çocukları topluma kazandırmak gerektiğini ifade etmiştir (s.71-72).

e) Aile okulla ilişki içinde olmalı: Bu konu ile ilgili iki anne görüş bildirmiştir. Örneğin; Meral hanım "*Ben öyle çocuğum olsa her gün okulda olurum, koruma derneklerine girerim, sınıf annesi olurum.*" diyerek özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babaların okulla sürekli olarak iletişim içinde olmaları gerektiğini belirtmiştir (s.39).

Sınıfta kaynaştırma yapılmasın: a) Sınıfta kaynaştırma olmuyor: Kendisiyle görüşülen annelerden sadece Funda hanım "*Sınıf ortamında kaynaştırma olmuyor diye düşünüyorum.*" diyerek Emre ile arkadaşlarının sınıf ortamında kaynaşmadıklarını, Emre'nin sorun yaşadığını, bu nedenle de, o ortamdaki sıkılabileceğini belirtmiştir (s.92).

b) Emre ayrı eğitim almalı: Bu konu ile ilgili beş anne görüş bildirmiştir. Örneğin; Serpil hanım "*Bence ayrı bi okulu olup da öyle eğitilse daha iyi olur.*" şeklindeki ifadesiyle Emre'nin ayrı okula gitmesi gerektiğini belirtmiştir (s.85). Nur hanım da "*Öyle öğrenciler ayrı bir sınıfta toplanabilir.*" diyerek Emre'nin kaynaştırma uygulaması dışında olmasının daha iyi olacağını belirtmiştir (s.62). Ayşe hanım da "*Ayrı okulları var, kaynaştırma çocukları için. Bence oraya gitse daha iyi olur.*"

diyerek Emre'nin ayrı okula gitmesi gerektiğini vurgulamıştır (s.19).

Kaynaştırma konusunda kararsızlar: a) Emre kaynaştırma uygulamasından yararlanamıyorsa gereksiz, yararlanabiliyorsa devam etmeli: Bu konu ile ilgili iki anne görüş bildirmiştir. Örneğin; Funda hanım "*Emre açısından kaynaştırma uygulaması bi şeyler verebiliyorsa devam, ama yararlanamıyorsa kendi gidebileceği bi okula gitmeli. Orta öğretim eğer çocuğa bişeyler katabiliyorsa devam etmeli, yoksa çocuğu üzüyorsa veya sıkıyorsa, onu aşıyorsa eğitim bence etmemeli diyorum.*" biçimindeki ifadesiyle Emre'nin kaynaştırma uygulamasından yararlanamıyorsa devam etmemesi gerektiğini ancak, yararlanabiliyorsa devam edebileceğini belirtmiştir (s.107-108).

b) Kaynaştırma konusunda kararsız: Bu konu ile ilgili görüş bildiren bir anne vardır. Funda hanım da kaynaştırma konusunda kararsız kaldığını "*Yani belki onun gidebileceği bir okulu ben tabi o kadar bilgim yok o kadar. Daha mı ona bişeyler katar, daha çok kendi ortamında mı mutlu olur.*" sözleriyle göstermiş ve kaynaştırma uygulaması ile ilgili olarak bu konuda kararsız bir tavır sergilemiştir (s.93).

TARTIŞMA

Çalışmaya katılan bütün anneler kaynaştırma uygulamasından kaynaştırma sınıfına devam eden çocukları aracılığıyla haberleri olduğunu belirtmişlerdir. Kaynaştırma uygulamasından diğer annelere göre daha uzun süredir haberdar olan annelerin Emre'yi daha yakından tanıdıkları görülmüştür. Karamanlı'nın (1998) yapmış olduğu araştırmada da, bir yıldan daha fazla süredir kaynaştırma uygulamasına devam eden özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren çocuk ailelerinin kaynaştırma uygulamasına daha olumlu yaklaştıkları görülmüştür.

Kendisiyle görüşülen annelerin çoğu özel gereksinimli öğrencinin kendi çocuklarıyla benzerlikleri konusunda özel gereksinimli öğrencinin, kendi çocuklarına benzediğini ifade etmişlerdir. Ancak daha çok fiziksel görünüm hakkında düşüncelerini belirterek kendi çocuklarının fiziksel görünümüyle Emre'nin

görünümünün aynı olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir. Bazı anneler ise, özel gereksinimli öğrenci ile kendi çocukları arasında benzerlik olup olmadığını bilmediklerini ifade etmişlerdir. Bunun nedeni ise, bu annelerin kaynaştırma uygulamasından ancak çocukları sayesinde haberleri olduğunu belirten anneler olmalarıdır. Baykoç-Dönmez ve diğerlerinin (1998) Engelli olan ve olmayan çocuğa sahip anne babaların engellilere ve entegrasyona ilişkin düşüncelerinin alındığı çalışmada da normal gelişim gösteren çocuğa sahip anne-babaların özel gereksinimli bireylerle normal gelişim gösteren çocuklar gibi olduğunu ifade ettikleri görülmüştür.

Özür gruplarını sıralanması istendiğinde, hiçbir anne özür gruplarının tamamını sıralayamamıştır. Bazıları sadece zihin, görme ve konuşma özrünü sıralayabilirken, bazıları da araştırmacının sıraladığı özür gruplarını onaylamışlardır. Kendileriyle görüşülen annelerden özür türleri hakkında bir fikri olan annelere hangi özür grubunda öğrencilerin kaynaştırma uygulamasında yer alabileceği ile ilgili soru yöneltildiğinde, bütün özür gruplarının yer alabileceğini ifade etmişlerdir. Ancak hangi özür türü yer alırsa alsın, kaynaştırma öğrencisinin özürden az etkilenmiş olması, annelerin özel gereksinimli bireylerin kaynaştırmadan yararlanabilmeleri konusundaki görüşlerinde önkoşul niteliği taşımıştır. Anneler hafif derecede özürden etkilenen özel gereksinimli öğrencinin kaynaştırma sınıfında olabileceğini düşündüklerini belirtmişlerdir. Baykoç-Dönmez ve diğerlerinin (1998) yaptığı çalışmada, normal gelişim gösteren çocuğa sahip anne-babalar, kaynaştırma uygulamasında yer alabilecek olan özür gruplarının fiziksel, işitme, görme özürleri öğrenciler, özel gereksinimli öğrencilerin özür türü ayırt etmeksizin olabileceğini belirten maddelere evet ifadesi kullanılmıştır. Ancak hiçbir özel gereksinimli öğrencinin yer alamayacağını ifade eden maddenin de az da olsa kabul gördüğü ortaya koymuştur. Kaynaştırma uygulamasında yer alabilecek özür gruplarında en son sırada zihin özürleri grubun olduğu görülmüştür. Özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babaların kaynaştırma programına karşı tutumlarının olumlu olduğu, özür türünün ise, tutumları olumsuz etkilediği görülmektedir. Özel

gereksinimli çocuğa sahip anne-babaların işitme ve konuşma özürleri çocukların katılmalarını tercih ettikleri ancak, zihin, ortopedik ve görme özürleri çocukların kaynaştırılmalarına karşı olumsuz tutum sergiledikleri görülmektedir. Croll ve Moses'in (1985) yaptığı araştırmada, kaynaştırma uygulamasına yönelik tutumları etkileyen en önemli değişkenlerden biri, özel eğitim gerektiren bireyin özür türü olduğudur. Genellikle özürden etkilenme düzeyi ileri derecede olmayan özür türleri kabul görmekle birlikte, daha olumlu tutumların sergilendiği grubun da özürden en az etkilenen grup olduğu görülmektedir. Atay (1995) yaptığı çalışmada, kaynaştırma uygulaması için tercih edilen özür türleri arasında şeker hastası, kekeme, ortopedik özürleri ve hafif işitme özürleri grupların yer aldığını saptamıştır. Her ne kadar pek çok özürleri öğrenci için kaynaştırma programları çok rastlanır bir hale geldiyse de, kaynaklar ileri derecede özürleri öğrencilerin çoğu kısa süreli kaynaştırmayla özel sınıflarda eğitimlerinin sürdürdüğünü göstermektedir. (Mcleskey, Henry ve Hodges, 1999). Palmer, Fuller ve Arrora (2001) yaptıkları çalışmada çocuğun ağır derecede engelli olmasının çocuğun kaynaştırma programına yerleştirilmesinde bir ölçüt olarak kullanıldığını ortaya koymuşlardır. Ancak özel gereksinimli çocukların kaynaştırmaya yerleştirilmelerini destekleyenlerde bir artış olmasının nedeni, son yıllarda kaynaştırmaya yerleştirilen öğrencilerin özürden en az zarar gören ya da etkilenen öğrenciler olmuş olmasıdır (Mcleskey, ve diğ., 1999). Yine kaynaklara göre kaynaştırma uygulaması, kaynaştırılması mümkün olmayan öğrenciler için de kaynaştırma olanağı sağlamakta, ancak uygulamaya bakıldığında bunun gerçekleşmediği görülmektedir (Lipsky ve Gartner, 1997: Akt., Palmer ve diğ., 2001). Kaynaştırma uygulamasının yararı konusunda annelerin çoğu hem özel gereksinimli öğrenciye hem de normal gelişim gösteren çocuğa yararı olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca kaynaştırma uygulamasının normal gelişim gösteren çocukların daha insancıl olmalarını sağlayan bir uygulama olduğunu ve normal gelişim gösteren çocuklarla özel gereksinimli öğrenci bir arada olursa paylaşımın olabileceği görüşü saptanmıştır. Kaynaştırmanın özel gereksinimli öğrenci açısından yararı ise; kaynaştırma uygulaması sayesinde özel

gereksinimli öğrencinin topluma uyumu sağlanarak topluma kazandırılması ve normal gelişim gösteren çocukla özel gereksinimli bireyin paylaşımının artmasıdır. Ayrıca özel gereksinimli çocuğun kaynaştırma uygulamasının yapıldığı ortamda normal gelişim gösteren çocuğu örnek alacağı görüşü belirtilmiştir Odom ve diğerleri (1984) yaptıkları çalışmada, normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli çocuklarla aynı ortamda olmalarından doğan bir geriliğin olmadığını göstermiş, özel gereksinimli çocukların normal gelişim gösteren çocukların eğitimini olumsuz etkilemediklerini belirtmişlerdir. Özbaba'nın (2000) yaptığı çalışmada da, bu bulguyla paralellik gösteren bulgu, özel gereksinimli öğrencinin pekiştirilen olumlu davranışları normal gelişim gösteren akranlarından öğrenmesidir. Baykoç-Dönmez ve diğerlerinin yaptıkları çalışmada ise; hem özel gereksinimli öğrenciye hem de normal gelişim gösteren öğrenciye kaynaştırma uygulamasının yararlı olduğu düşüncesinin savunulduğu görülmektedir. Kaynaştırma uygulamasının yararı, normal gelişim gösteren çocuklar açısından düşünüldüğünde, özel gereksinimli bireyi tanıma ve ona yardımcı olma, sınıfın başarısını etkilemesi, farklı kişilerle iletişim kurma becerisinin artması, paylaşımın olması gibi olumlu düşüncelere rastlanmıştır. Ancak kaynaştırma uygulamasının ne olumlu ne de olumsuz etkisi olmadığını düşünen anne-babaların olduğu görülmüştür. Özel gereksinimli öğrenci açısından ise; normal gelişim gösteren çocuklarla iyi ilişkiler kurabilme, derslerindeki başarısını artırma, başarısının azalması, topluma kolay uyum sağlayabilmesi, kendini yalnız hissetmesi ve kaynaştırma uygulamasının hiçbir etkisinin olmayacağı düşüncelerinin olduğu ortaya konmuştur. Batu'nun (2000) yaptığı çalışmada da, kaynaştırma uygulamasının başarılı olması için öğretmen özellikleri ve tutumlarının önemli olduğu ortaya konmuştur. Öğretmenler de kaynaştırma uygulamasının hem özel gereksinimli öğrenciye hem de normal gelişim gösteren öğrenciye yararı olduğunu vurgulamışlardır. Bu çalışmada hem özel gereksinimli öğrencinin hem de normal gelişim gösteren öğrencilerin kaynaştırma uygulamasından yararlanamayacağını düşünen anneler sadece akademik becerileri dikkate almışlardır. Kaynaştırmanın tam anlamıyla ne olduğu konusunda

normal gelişim gösteren çocuk annelerinde bilgi eksikliği olduğu ortaya çıkmıştır. Vaughn, Elbaum ve Boardman (2001) yaptıkları çalışmada, kaynaştırma öğrencilerinden akademik becerilerde beklenti düşükken, sosyal becerilerde beklentinin daha yüksek olduğunu ortaya koymuşlardır. Kaynaştırma uygulaması sadece akademik bağlamda düşünülebilen bir uygulama değildir.

Kendisiyle görüşülen annelerin çoğu, kaynaştırma öğrencisinin ailesine destek olabileceği konusunda maddi destekten daha fazla manevi anlamda destek olabileceklerini belirtmişlerdir. Sucuoğlu'nun (1995) özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi konusunda yaptığı çalışmanın bulgularında görülmüştür ki, özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin çoğu destek gereksinimi içinde olduklarını ifade ettikleri görülmüştür. "Diğer özürsüz çocuk anne-babalarıyla daha çok tanışmaya gereksinim duyuyorum" maddesini annelerin yarısından fazlası gereksinim olarak belirtmişlerdir. Bu çalışmada normal gelişim gösteren çocuk annelerinin ailelere destek olma konusunda ilk olarak belirttikleri ifade, manevi destek olmuştur. Normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelerin de destek olma konusunda özel gereksinimli çocuğa sahip annelerle aynı düşüncede oldukları görülmüştür. Yani normal gelişim gösteren çocuğun annesinin de en önemli gereksinimlerinden biri destek olmaktır. Normal gelişim gösteren çocuk anneleriyle özel gereksinimli çocuğa sahip anneleri kaynaştırma konusunda bir araya getirecek programlar hazırlanması önemlidir. Böylelikle hem özel gereksinimli çocuk anneleri bu konuda rahatlayacaklar hem de normal gelişim gösteren çocuk annelerinin bu konuya önyargısız olarak bakmaları ve özel gereksinimli çocuğun ailesine her konuda destek olmaları söz konusu olabilecektir.

Kendisiyle görüşülen anneler, kaynaştırma uygulaması ile ilgili yapılması gereken çalışmalar konusunda hiçbir çalışma yapmadıklarını, ancak yapılabilecek çalışmalar konusunda düşüncelerini belirtmişlerdir. Okulla sürekli iletişim içinde olmanın kaynaştırma uygulamasının başarısını arttıran bir etken olacağını söylemişlerdir. Ayrıca anne-babaların bilgilendirilmesinin önemli olduğunu da vurgulamışlardır. Ders programının farklılaştırılabileceğini, yani kaynaştırma öğrencisi

için programda bir düzenleme yapılabileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca okul-veli işbirliğinin sağlanması ve ailelerin çocuklarına her konuda destek olması görüşü de önemli bir bulgudur. Ryndak, Downing, Morrison ve Williams'ın (1990) yaptıkları çalışmada da, ailelerin okulla işbirliği içerisinde olmalarının ve özel gereksinimli çocuğa sürekli olarak destek olmasının önemi bu bulgu doğrultusunda saptanmıştır. Gottlieb ve Leyser'in (1996) yaptıkları çalışmada, kaynaştırma öğrencilerinin ailelerinin desteği olmadan kaynaştırma uygulamasının başarılı olmasının mümkün olmadığı görüşü belirtilmiştir. Baykoç-Dönmez ve diğerlerinin (1998) yaptıkları çalışmada da, benzer bulgulara rastlanmıştır. Kaynaştırma uygulamasında yer alan bireyler için eğitim olanakları sağlanabilir ya da artırılabilir. Özel gereksinimli bireyler için düzenlemelerin yapılması da kaynaştırma uygulaması için yapılabilecek çalışmalar arasındadır. Ailelerin katılımı ve desteği kaynaştırma uygulamasının başarılı olması için şarttır (Erwin ve Soodak, 1995; Glenn, 1992: Akt., Palmer ve diğ., 2001; Grove ve Fisher, 1992; Hiatt, 1994: Akt., Palmer ve diğ., 2001). Buna ek olarak kaynaştırma karşıtı tutumlar, kaynaştırma programlarının geliştirilmesine engel olan en önemli faktörlerdendir. Dolayısı ile hem normal gelişim gösteren öğrencinin anne-babası hem de özel gereksinimli öğrencinin anne-babalarının kaynaştırma uygulamasına verecekleri destek önemlidir.

Anneler kaynaştırma uygulaması ile ilgili görüşlerini belirtirken, Emre'nin eğitim alması gerektiğini ve kaynaştırma sınıfında yer alabileceğini belirtmişlerdir. Ancak ona destek olmanın önemini de vurgulamışlardır. Bazı veliler de, kaynaştırma öğrencilerinin de normal gelişim gösteren çocuklardan farklı olmadığını ve kaynaştırma sınıfında eğitim alabileceklerini belirtmişlerdir. Annelerin bazıları özel gereksinimli öğrencinin normal sınıf yerine ayrı eğitim alması gerektiğini belirtmişlerdir. Bazıları ise, kaynaştırma programlarının uygulanabilir olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca sınıftaki öğrencilerin de özel gereksinimli öğrencinin bulunmasından dolayı tepkilerinin olumlu olabileceği vurgulanmıştır. Özel gereksinimli öğrencinin kaynaştırma uygulaması ile topluma kazandırılacağı düşüncesinin olduğu da ortaya çıkmıştır. Anneler kaynaştırma

uygulamasından rahatsız olmadıklarını, bu uygulamanın onlar için bir sakıncası olmadığını belirtmişlerdir. Özbaba'nın (2000) yaptığı araştırmaya katılan ailelerin %80.8'i çocuğunun özel gereksinimli çocuklarla eğitim almasından rahatsız olurken, %19'u rahatsız olmadıklarını belirtmişlerdir. Özbaba'nın (2000) yaptığı çalışmada normal gelişim gösteren çocuğa sahip aileler, özel gereksinimli çocukların genellikle kendilerine benzeyen çocuklarla birlikte olmaktan daha mutlu olabilecekleri ifadesini kullanırlarken, özel gereksinimli çocuğa sahip aileler özel gereksinimli çocukların özel okulda olmamaları gerektiği ifadesini kullanmışlardır. Baykoç-Dönmez ve diğerlerinin (1998) yaptıkları çalışmada da normal gelişim gösteren çocuk anne-babaların bazılarının, özel gereksinimli öğrencinin sınıfta kaynaştırma uygulamasından yararlanmadığını düşündüklerinden dolayı, normal sınıfta kaynaştırma yapılmaması gerektiğini ifade ettikleri belirlenmiştir. Ancak normal gelişim gösteren çocuk anne-babalarının çoğunun özel gereksinimli öğrencilerin sürekli olarak normal gelişim gösteren çocuklarla aynı sınıfta bulunmasını istedikleri görülmüştür. Kendisiyle görüşülen anneler kendilerini özel gereksinimli çocuk annesinin yerine koyarak, eğer özel gereksinimli bir çocuğa sahip olsalardı, kimden ne bekleyebileceklerini anlatırlarken kullandıkları ifadelerle şu bulgulara ulaşılmıştır: Öncelikle özel gereksinimli çocuğun arkadaşlarından ve çevreden destek beklentisi içerisinde olacaklarını belirtmişlerdir, bazı anneler ise özel gereksinimli öğrencinin arkadaşlarından beklentileri olmadığını ifade etmişler, kaynaştırma öğrencilerinin velilerinden ise destek beklentisi içerisinde olacaklarını ifade etmişlerdir. Yine bazı anneler, normal gelişim gösteren çocuk ailelerinden, destek beklentisi içerisinde olacaklarını, bazı anneler ise hiçbir beklentileri olmadığını belirtmişlerdir. Öğretmeninden ve okul idaresinden ilgi, destek ve bilgilendirme beklentisi içerisinde olduklarını belirten anneler, devletten ise yasa çıkarılması, sosyal güvenlik olanağı (iş sağlanması ve özel gereksinimli öğrencinin güvence altında olması) ve eğitim olanağının verilmesini istediklerini ifade etmişlerdir. Bazı anneler ise hiçbir beklentileri olmadığını ifade ederken, bazıları da beklentileri konusunda bir fikrilerinin olmadığını belirtmişlerdir. Baykoç-

Dönmez ve diğerlerinin yaptıkları çalışmada da, (1998) özel gereksinimli bireylerin kaynaştırılmasında yapılması gerekenlerle ilgili olarak eğitim olanaklarının sağlanması, meslek edinme imkanının sağlanması, işyerlerindeki kontenjanın artırılması ve istihdam garantisi sağlanabilir şeklinde ifadelerin ortaya çıktığı görülmüştür. Bu ifadelerin olması, bu araştırmanın bulgularıyla paralellik olduğunu göstermiştir. Ryndak, Downing, Morrison ve Williams'ın (1999) çalışmalarında da özel gereksinimli öğrencinin kabul görmesi, sınıfta uygulanacak programın esnek olması, öğretmenin hoşgörülü ve sabırlı olması kaynaştırma öğrencisi ile çalışmak için gönüllü olması ve özel eğitim öğretmeni ile işbirliği yapması gibi beklentileri olduğunu ifade etmişlerdir. Sucuoğlu'nun (1995) yaptığı çalışmada, özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin gereksinimleri belirlenmiştir. Göze çarpan ilk gereksinimin destek ve bilgilendirme gereksinimidir. Özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin birbirlerine destek olması gereksinimi önemli bir bulgudur. Aileler çocuklarının özürleri ve onlara yaklaşımları konusunda bilgiye ihtiyaç duyduklarını ifade ederlerken bu çalışmada da aynı beklentilerin olduğu görülmüştür. Ayrıca özel gereksinimli çocuklar için uygun ve sistemli eğitim programları, uygun eğitim ortamları, benzer anne-babalarla bir araya getirilmeleri, profesyonel destek almaları gibi düzenlemeler destek beklentilerini karşılayacaktır. Beklenti ve gereksinimlere bakıldığında, birbirleriyle örtüşen bulguların olduğu görülmektedir. Hem bu çalışmada hem de Sucuoğlu'nun (1995) çalışmasında temel iki bulgunun destek ve bilgilendirme beklentilerinin olduğu görülmüştür.

Kaynaştırma uygulamalarında hem normal gelişim gösteren çocuk anne-babaları hem de özel gereksinimli çocuk anne-babaları uygulamanın içeriği hakkında aydınlatmak, onların görüşlerinin almak ve gerekiyorsa uygulamanın başarılı olan yönleri hakkında somut örnekler sunmak ailelerin kabulünde oldukça önemlidir (Darıca, 1992). Yapılan bu çalışmada normal gelişim gösteren öğrenciye sahip annelerin kaynaştırma konusunda fazla bilgiye sahip olmadıkları ve bu konuda bilgilendirildikleri takdirde kaynaştırmaya karşı

görüşlerinin daha olumlu olacağı gözlenmiştir. Öncelikle okul-veli işbirliğinin sağlanarak bu konuda okul, öğretmen, normal gelişim gösteren öğrencilerin anneleri ve kaynaştırma öğrencilerinin velilerinin eşgüdümlü olarak yürütülecek çalışmalara katılmaları önem kazanmaktadır.

Çalışmanın bulgularına bakıldığında aşağıda yer alan, uygulamaya ve ileriye yönelik önerilerin, gelecekte yapılacak çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Uygulamaya Yönelik Öneriler

1. Kaynaştırma uygulamasının yürütüldüğü okullarda öğretmenler, okul yönetimi, okul personeli, normal gelişim gösteren çocuklar, kaynaştırma velileri ve normal gelişim gösteren çocuk anne-babaları kaynaştırma uygulaması hakkında bilgilendirilmelidir. Bunun için de düzenli aralıklarla seminerler, paneller, toplantılar düzenlenmelidir.

2. Kaynaştırma uygulamasında yer alan öğrenci, sınıf öğretmeni, normal gelişim gösteren çocuk anne-babaları, kaynaştırma öğrencisinin anne babaları, okul yönetimi ve okul personeli kaynaştırma uygulamasına hazırlanmalıdır.

3. Kaynaştırma uygulamasına rehberlik ve araştırma merkezinin destek olması önemlidir. Hem normal gelişim gösteren çocuk ailelerine, hem de özel gereksinimli çocuk ailelerine verilen hizmetler yaygınlaştırılmalıdır.

4. Sadece özel gereksinimli çocuk aileleri değil, bu konuda normal gelişim gösteren çocuk aileleri de düzenli olarak uygulanabilen aile eğitim programlarına katılabilirler.

İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Kaynaştırma uygulamasına ilişkin sadece annelerin değil, aynı zamanda babaların da görüşlerinin alınması önemlidir.

2. Kaynaştırma uygulamasının yapıldığı diğer okullardaki anne-babaların da görüşlerinin alınması gereklidir.

KAYNAKLAR

- Atay, M. (1995). *Özürli çocukların normal yaşlıları ile birlikte eğitim aldıkları kaynaştırma programlarına karşı öğretmen tutumları üzerine bir inceleme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Batu, E. S. (2000). *Özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırıldığı bir kız meslek lisesindeki öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüş ve önerileri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Baykoç-Dönmez, N., Avcı N., & Aslan, N. (1998). Engelli ve engelsiz çocuğa sahip anne babaların engellilere ve entegrasyona ilişkin düşünceleri. *Destek Dergisi*, 1(1), 25-33.
- Baykoç-Dönmez, N., Avcı N., & Aslan, N. (1997). *Normal gelişim gösteren öğrenci ve velilerinin engellilere ve entegrasyona bakışları*. 1. Ulusal Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Ankara.
- Croll, P., & Moses, D. (1985). *One in five the assesment and incidence of special educational needs*. London: Routledge and Paul Kegan.
- Darıca, N. (1992). Özürli çocukların eğitiminde entegrasyonun önemi. *1. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildiri Kitabı*, İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Erwin, E. J., & Soodak, L. C. (1995). I never knew could stanp up to the system: Families perspectives on pursing inclusive education. *The Journal Of The Association For Persons With Severe Handicaps*, 20, 136-146.
- Gans, K. D. (1987) Willingness of regular and special educators to teach students with handicaps. *Exceptional Children*, 54(1), 41-45.
- Gottlieb, J., & Leyser, Y. (1996). Attitudes of public school parents toward mainstreaming: Changes over a decade. *Journal of Insructional Psychology*, 23(4), 12-28.
- Grove, K., & Fisher, D. (1999). Enrepreneurs of meaning parents and the process of inclusive education. *Remedial and Special Education*, 20, 208-215.
- Karamanlı, D. (1998). *Okul öncesi dönemde entegrasyon sınıflarında bulunan 5-6 yaş grubundaki normal çocukların ve sınıf öğretmenlerinin zihinsel engelli çocukların sosyal uyum davranışları hakkındaki algılamalarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kırcaali-İftar, G. (1992). Özel eğitimde kaynaştırma. *Eğitim ve Bilim*, 16, 45-50.
- Küçüker, S., & Kanık-Richter, N. (1994). Normal çocuğa sahip anne-babaların özürli çocuğa yönelik tutumları. *Özel Eğitim Dergisi*, 1(4), 20-28.
- McLeskey, J., D. Henry, D., & Hodges, A. (1999) "Inclusion: What progress is being made across disability categories. *Teaching Exceptional Children*, 31, 60-64.
- Metin, N. (1997). *Özürli çocuklar için kaynaştırma programları*. ÖZEV Türkiye Özürülüler Eğitim ve Dayanışma Vakfı Yayın Organı, 2, 10-11
- Odom. S. L., Dekleyn, M., & Jenkins R. J. (1984). Integrating handicapped and nonhandicapped preschoolers developmental impact on nonhandicapped children. *Exceptional Children*, 51, 41-48.
- Özbaba, N. (2000). *Okul öncesi eğitimcilerin ve ailelerinin özel eğitime muhtaç çocuklar ile normal çocukların entegrasyonuna (kaynaştırılmasına) karşı tutumları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Palmer, D., Fuller, K., Arora, T., & Nelson, M. (2001). Taking sides: Parent views on inclusion for their children with severe disabilities. *Exceptional Children*, 67, 467-484.
- Ryndak, D., Downing, L., Morrison, A., & Williams L. (1996). Parent perceptions of educational settings and services for children with moderate or severe disabilities. *Remedial and Special Education*, 17(2),106-118.
- Sucuoğlu, B. (1995). Özürli çocuğa sahip anne babaların gereksinimlerinin belirlenmesi. *Çocuk ve Ruh Sağlığı Dergisi*, 2(1), 10-17
- Vaughn, S., Elbaum, B., & Boardman, A. G. (2001). The social functionig of students with learning disabilities. *Implications for Inclusion Exceptionality*, 9(1), 47-65.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2000). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.